

حقوق پزشکی (Medica Law)

رضایت نامه بیمار (Consent)

(قسمت سوم)

نویسنده: دکتر شهیر اسلامی تبار

خلاصه:

پزشکان و صاحبان حرف پزشکی معالجاتی که دارای اجازه طبابت می باشند، در صورت عدم رعایت موازین علمی و فنی و نظامات دولتی (بطور جمع و یا هریک از آنها بطور جداگانه) بر حسب میزان و درصد سهل انگاری و یا قصور انجام شده، مسئول پرداخت خون بهای بیمار یا دینه او خواهند بود.

هر نوع درمان و عمل جراحی مشروع که با انگیزه شفای بیمار و با رعایت موارد فوق الذکر انجام گردد و قبل از آن نیز رضایت بیمار و یا اولیای وی اخذ شده باشد و هیچ گونه بی احتیاطی و بی میلانی انجام نگردد، به استناد بند دوم ماده ۵۹ و ماده ۶۰ و ماده ۲۲۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ که قانون گذار رضایت بیمار و یا اولیای وی را شرط صحت عمل پزشک و یا جراح دانسته است تا اخذ اذن و براءت نامه از بیماران و یا اولیاء آنها در موارد غیر اورژانسی، پزشکان را بری الذمه خواهد نمود. مسلم است که اگر پزشک و یا جراح از اخذ رضایت نامه مذکور که بایستی آگاهانه (Informed consent) نیز باشد امتناع ورزد، عملش واحد و صنف مجرمانه بوده و از نظر قانونی قابل تعقیب و مجازات می باشد. علاوه بر موارد قانونی فوق الذکر از بند سوم ماده ۴۲ قانون مجازات عمومی اصلاحی سال ۱۳۵۲ نیز می توان استنباط کرد که هر نوع عمل جراحی یا طبی که با رضایت صاحبان حق و با رعایت نظامات دولتی انجام شود فاقد وصف مجرمانه خواهد بود و بدین ترتیب نه تنها پزشک مسئولیت کیفری نخواهد داشت، بلکه مسئولیت مدنی وی نیز منتفی خواهد بود.

کلید واژه: اجازه نامه، براءت

کریم می خوانیم ... «فمن اضطر غیر باع و لا عاد فان الله غفور الرحیم ...» «پس آنکه ناچار گردد نه ستمگر و نه تجاوزکننده همانا خداست آمرزنده مهربان».

باید توجه داشت حداقل ضرر عدم احتیاط در درمان، راههای پیشگیری و نگرفتن رضایت نامه این است که اگر در محاکمه زمان مراحل رسیدگی طولانی گردد، نه تنها ممکن است پزشک را با مشکلات اقتصادی گرفتاریهای قضایی و همچنین هزینه های

درمان از اساسی ترین وظایف هر پزشک بشمار می آید، اما اقدام به امر معاینه و درمان بیمار، تابع یکسری ضوابط، اصول اخلاقی و قوانین کلی و یا خاص حاکم بر هر اجتماعی می باشد که رضایت بر درمان، شرط اساسی و لازم آن است و در جهت حفظ استقلال و آزادیهای فردی بیمار بایستی مورد توجه قرار گیرد، مگر در مواردی که کمک به بیمار حیاتی بوده، حالت اورژانسی و اضطراری داشته باشد. در قسمتی از سوره النحل، آیه ۱۱۵ قرآن

بی‌مبالاتی، قصور و یا کلاً هر نوع درمان اشتباه (Malpractice) می‌باشد بلکه بیشتر به علت کینه توزی بیمار از پزشک بوده و در بسیاری موارد نیز خود ناشی از برخورد بیش از حد ستابزده غیر رسمی و حتی در مواردی گستاخانه پزشک نسبت به شکایت بیمار می‌باشد در چنین موارد مشکل عمده‌ای که برای پزشک پیش می‌آید اغلب ناقص بودن پرونده‌ها و مدارک پزشکی بیمار است و پزشک نمی‌تواند از ادعای خود در رابطه با گفته‌ها یا معالجاتی که انجام داده دفاع کند. پس به این نکته باید توجه داشت که بسیاری از شکایات قابل چشم‌پوشی هستند و میزان رضایت بیماران بیشتر با جنبه‌های روانی اجتماعی مراقبتها (Aspect of Psychosocial Care) نظیر برقراری ارتباط صحیح، دادن اطلاعات و آگاهی لازم و پاسخگویی به سوالات بیمار و همراهان وی مرتبط است تا جنبه‌های تکنیکی آن، یعنی رضایت بیماران بیش از آنکه با درمان مرتبط باشد با نحوه ارتباط پزشک و پرستاران و یا کلاً کادر پزشکی با بیمار مرتبط است. بند ۲ ماده ۵۹ قانون مجازات اسلامی در این زمینه تصریح دارد. اعمال زیر جرم محسوب نمی‌شود:

هر نوع عمل جراحی یا طبی مشروع که با رضایت شخص یا اولیا یا سرپرستان یا نمایندگان قانونی آنها و رعایت موازین فنی و عملی و نظامات دولتی انجام شود. در موارد فوری اخذ رضایت ضروری نخواهد بود.

پس قانونگذار سه شرط را برای رفع مسئولیت کیفری پزشک لازم دانسته که عبارتند از: ۱. ضرورت عمل طبی ۲. رعایت موازین علمی و فنی ۳. رضایت بیمار. ماده ۶۰ قانون مذکور نیز همان نظر را تایید می‌کند.

چنانچه طبیب قبل از شروع درمان یا اعمال جراحی از مریض یا ولی او برائت حاصل نموده باشد ضامن خسارت جانی، مالی یا نقص عضو نیست و در موارد فوری که اجازه گرفتن ممکن نباشد، طبیب ضامن نمی‌باشد.

ماده ۳۲۲. «هرگاه طبیب یا بیمار و مانند آن قبل از شروع به درمان از مریض یا ولی او یا صاحب حیوان برائت حاصل نماید، عهده دار خسارت پدید آمده نخواهد بود. بنابراین در صورتی که عمل جراحی مشروع و به انگیزه شفای بیمار و با رعایت موازین فنی و علمی و نظامات دولتی انجام شود و قبل از آن رضایت بیمار یا اولیای وی اخذ شده و هیچگونه بی‌احتیاطی و بی‌مبالاتی از پزشک ماهر که دارای اجازه طبابت بوده باشد،

سنگین مراجعه به وکیل و... مواجه نماید، بلکه از نظر شغلی نیز حیثیت او زیر سؤال رفته و عواقب و مجازاتهای تادیبی همچون تذکر، جریمه، حبس، لغو پروانه به صورت موقت یا دائم و... را در پی خواهد داشت. البته خوشبختانه در صد تخلفات و جرایم مرتبط به امور پزشکی در کشور ما علیرغم افزایش درصد قابل توجه آن از سالهای قبل تا به امروز نسبت به بسیاری از کشورهای آمریکایی و اروپایی، کم می‌باشد. همانگونه که بیان شد قبل از اقدام به هر نوع معاینه، انتقال، درمان و... مهمترین امر داشتن رضایت نامه از بیمار یا والدین و یا سرپرست قانونی برای این امر می‌باشد که بایستی در مراحل اولیه معاینه به صورت ضمنی و در مراحل درمانی کاملتر بصورت صریح و مکتوب کسب شود و لازمه آن توضیح دادن مسایل درمانی با زبانی ساده و قابل فهم به بیمار می‌باشد. و البته در بیشتر موارد معالجه به طور رضایت بخش انجام می‌شود ولی اگر احیاناً اتفاقی رخ دهد، از پزشک رفع مسئولیت شده و در صورت شکایت شاکتی چنانچه پزشک مقصر نباشد تبرئه می‌گردد از طرفی هر نوع صدمه و آسیب جسمی یا روانی به غیر، بدون اجازه قانونی جرم محسوب می‌شود و پیگرد قانونی بدنبال دارد برای مثال هر نوع بیهوشی عمومی برای جراحی و یا حتی در حرفه دندانپزشکی برای کشیدن دندان، لازم است از بیمار رضایت نامه آگاهانه گرفت و یا نگرفتن تصاویر فتوگرافی و رادیوگرافی قبل از جراحی زیبایی و حتی سایر جراحی‌ها ممکن است عنوان عدم «مهارت و دقت معقولانه» در کار محسوب شود و بیمار با توجه به این عنوان جزایی، مدعی شود. از طرفی متأسفانه باید قبول کرد بسیاری از پزشکان دیر یا زود با نمونه‌هایی از بیمارانی که شخصیتی آزاردهنده و مشکل آفرین دارند مواجه می‌شوند، بر شکایت چنین بیمارانی پایانی نیست و می‌تواند دلایل مختلف از جمله مشکلات خانوادگی، مشکلات مالی و... داشته و احتمال دارد قسمتی از مداوای انجام شده یا هیچ کدام را قبول نداشته و مشکلات شخصی خود را بر سر دکتر معالج خراب کنند.

توجه به این نکته نیز مهم است که در عمل به نظر می‌رسد بسیاری از شکایات توسط بیماران به دلیل بحث و جدل پزشکی به نحو نامناسبی با بیمار بوجود می‌آید. مثلاً به نحو نامناسبی توصیه کنیم که شما نیاز به کمکهای روحی و روانی دارید و... مطالعات و بررسیها نشان می‌دهد در اکثر موارد دعاوی قضایی بر علیه شاغلان حرف پزشکی نه به علت بی‌توجهی،

انجام نگیرد نه تنها مسئولیت کیفری نخواهد داشت، بلکه مسئولیت مدنی نیز منتفی است.

در هر حال بنظر می رسد اطلاع اولیه از مجموعه قوانین حاکم بر هر کشوری (چه عرفی و چه حقوقی و کیفری) ضرورت دارد، بنابراین اطلاع و طرق کسب آن به همه شاغلان حرف پزشکی توصیه می شود، زیرا مثلاً در موارد ذکر شده اگر رضایت نامه اخذ نشده و هر نوع صدمه و آسیب جسمی و یا حتی روحی و روانی به بیمار وارد شود اقدام به امر معاینه و درمان بدون اجازه تلقی شده و در صورت شکایت شاکی موضوع قابل پیگرد و طرح در محاکم قضایی است و پزشک مسئول عمل ارتكابی خود و خطا کار محسوب خواهد شد هر چند حتی اگر درمان رضایت بخش و بدون عیب و نقص باشد یعنی در صورتی که رضایت نامه وجود نداشته باشد، بعنوان نوعی حمله یا تجاوز (Assult) به حقوق بیمار بر بدنش در نظر گرفته می شود، حتی اگر برای مصلحت بیمار باشد، پس بی شک مطلوب است که مریض برای هر نوع درمان که احتمال خطر (هر چند جزئی) در آن وجود دارد فرم رضایت نامه را امضا کند، متأسفانه در صورتی که مسایل غیر قابل پیش بینی بروز نماید فقدان رضایت نامه می تواند مشکلات جدی را برای پزشک ایجاد کند.

(Implied)

هر نوع رضایتی که برای شروع معاینه صورت می گیرد مانند مراجعه بیمار به پزشک (مراجعه حضوری)، تماس تلفنی برای گرفتن وقت ملاقات، اشاره ضمنی، قرار گرفتن بر روی یونیت دندانپزشک و... نشانگر نوع رضایت شفاهی محسوب می شود و پس از بیان چگونگی درمان همان تصدیقی (OK) که بیمار زیر لب می گوید کفایت می کند. برای مثال این حقیقت که بیماری به دلیل دردی که دارد به پزشک مراجعه کرده نشانگر رضایت وی برای معاینه و درمان اولیه است و اصولاً برای معاینات معمولی پزشکی نیازی به رضایت نامه مکتوب وجود ندارد و به نظر می رسد برای معاینه، درمان اولیه و نسخه نویسی این نوع رضایت کفایت می کند. همچنین برای ترخیص یا ترک مرکز درمانی این نوع بیمار از نیازی به رضایت نامه مکتوب نخواهد بود این نوع رضایت به اندازه رضایت نوع دوم (مکتوب) معتبر نمی باشد و لازم است در مراحل بعدی کارهای طولانی تر درمانی و بخصوص با احتمال عوارض، حتماً رضایت نامه مکتوب اخذ شود.

۲- رضایت نامه صریح، مکتوب و یا کتبی (C.)

(Eupress)

در مواردی چون معاینه جاهای خاص بدن و کلاً هر نوع معاینه کاملتر، کارهای طولانی تر درمانی، رادیوگرافی، بیوپسی، اندوسکوپی، جراحی و... نیاز به رضایت نامه صریح و مکتوب می باشد زیرا در غیر این صورت و عدم اخذ رضایت برای درمان بیمار، از نظر قانونی پزشک به حقوق بیمار تعدی و تجاوز نموده و در صورت شکایت بیمار قابل پیگرد و رسیدگی در محاکم می باشد و پزشک مسیول و جوابگوست. در ضمن هر نوع رضایت نامه ای که از روی اکراه از جمله اجبار، ترس، مکر یا حيله گرفته شود، اعتبار ندارد.

چنانچه ذکر شد رضایت نامه اخذ شده از بیمار باید در نهایت هوشیاری و سلامتی و آگاهی کامل او صورت گیرد و پزشک نیز در مورد بیماری توضیحات کامل و قابل فهم و درک داده باشد و همچنین به سیوالات ایشان بایستی بصورت صادقانه پاسخ دهد، زیرا حتی در صورتی که بیمار نداند که برای چه منظوری رضایت می دهد از نظر قانونی رضایت داده شده قابل قبول در محاکم قضایی نخواهد بود، یعنی بایستی ماهیت درمان، مزایا و

انواع رضایت نامه:

گفته شد که اصل آزادیهای فردی ایجاب می کند تا جهت هر نوع اقدامی برای معاینه و درمان بیمار بایستی رضایت نامه با تصمیم قطعی و رضایت آگاهانه (Impomed consent) در حالت آگاهی و هوشیاری کامل با آرایه اطلاعات کافی در رابطه با درمان از بیمار گرفته شود و هر نوع رضایتی غیر از این حالت نیز ممکن است در محاکم قابل قبول نبوده و برای قاضی نیز علم به این مهم حاصل نشود علم به قاضی حاصل نشود که رضایت نامه برای این منظور با توضیحات لازم اخذ شده می توان این مجله را حذف کرد لذا لازم است هر نوع معالجه نیز قطعاً فقط با رضایت بیمار واجد صلاحیت که موارد آن توضیح داده خواهد شد و یا والدین و یا قیم قانونی بیمار صورت گیرد.

رضایت نامه درمان یا ترخیص دو نوع می باشد که عبارتند

از:

۱- رضایت نامه ضمنی، تلویحی و یا شفاهی (C.)

افرادی که دارای سلامت فکری و عقلی بوده و کلاً بزرگسال و بالغ محسوب می شوند، باید خودشان به عمل یا کاری که برای آنها در طی مراحل درمان انجام خواهد شد رضایت دهند زیرا دارای حق و حقوق خاصی هستند. جهت ایفا تعهدات و انجام وظایف قانونی از جمله قراردادهای اجتماعی و ... ملاک سن قانونی بوده و در قوانین قبلی مدنی کشور (مواد ۱۲۰۹ و ۱۲۱۰) سن قانونی ۱۸ سال بوده و هم اکنون نیز از نظر عرفی و حتی در محاکم این سن در نظر گرفته می شود. از طرفی بنظر نمی رسد اخذ رضایت از شوهر زن ضرورت داشته و یا رضایت شوهر به جای زن کفایت کند، لذا طبیعتاً هر شخص بالای ۱۸ سال می تواند مستقلاً فرم رضایت نامه را امضا کند. البته میزان سن در قوانین کشورهای مختلف تفاوت دارد و برای مثال در کشورهای اروپایی از ۱۴ تا ۱۶ سال متغیر است و اگر در کشور ما افرادی با داشتن این سنین شخصاً برای درمانهای کاملتری مراجعه کنند باید با والدین آنها مشورت نموده و جهت اخذ رضایت نامه تصمیم گرفت.

ب- رضایت نامه کودکان یا افراد صغیر:

با عنایت به آنچه گذشت متأسفانه در کشور ما قانون خاصی که هماهنگ بوده و نشانگر این موضوع باشد، که در چه سنی کودک، نوجوان و یا جوان می تواند رضایت نامه امضا کند، وجود ندارد، ولی حدود سن ۱۸ سالگی به عنوان بلوغ جسمی و فکری به صورت حقوقی و عرفی قابل قبول می باشد ولی در پایین تر از این سن بایستی از والدین یا سرپرست قانونی کودک رضایت نامه اخذ شود. هر چند همان گونه که گفته شد از سن حدود ۱۵ سالگی در پسران و دختران، با توجه به این که خود جوان نیز در حد نیاز دارای درک موضوعات علمی و پزشکی می باشد، لازم است حتی به او نیز ماهیت درمان توضیح داده شده، تا ایشان نیز به جمع رضایت دهندگان اضافه شود.

ج- رضایت نامه افراد دارای معلولیت ذهنی یا مشکلات روحی و روانی (محجورین)

د- رضایت نامه افراد دارای کهولت سنی

در این دو حالت نیز مانند حالت اول اگر فرد در وضعیتی باشد که مسایل و مباحث را در حد نیاز می تواند درک کرده و بفهمد بایستی در حد ایشان مطالب توضیح داده شده و خود فرد نیز جزو

مضرات احتمالی حین درمان و یا عوارض و عواقب ناشی از آن در صورت درمان و درجه احتمال موفقیت به بیمار توضیح داده شود، البته این توضیحات باید به اندازه کافی باشد به طوری که باعث ترس بیمار نشود، در این موارد تیزهوشی و ذکاوت پزشک می تواند تا حدودی مسئله را حل نماید و باید وضع روحی، اعتقادی، شخصیتی و وضع خانوادگی بیمار در نظر گرفته شود تا بیمار بتواند آزادانه و با تعقل تصمیم بگیرد که با توجه به موارد مذکور آیا این نوع خدمات درمانی برایش انجام شود یا نه؟

بیمار علاوه بر امضای رضایت نامه به منظور احتیاط بیشتر، بهتر است رضایت خود را نیز با توجه به ماهیت درمان به صورت هر چند مبتدی و چند کلمه ای بنویسد و این سند ارزشمندی است که ثابت می کند بیمار برای درمان مقتضی، موافقت کرده و این فرم رضایت نامه نشانگر آن است که بیمار از خطرات احتمالی آگاه شده است، همچنین رضایت صادره بایستی از بیمار معین و در خصوص معالجه یا عمل معین باشد. مثلاً اگر بیمار به پزشک مراجعه کند که چشم او نابینا و فاسد شده و آن را تخلیه کرده و جراحی نماید پزشک حق ندارد در شکم و امور داخلی او و ... عمل دیگری را بدون اذن وی انجام دهد، اما شکی نیست که پزشک حق دارد در اثنا عمل مورد توافق اگر موضوع اورژانسی پیش بیاید، هر عمل دیگری را که برای نجات بیمار لازم تشخیص داد، انجام دهد و این از باب ضرورت و اضطرار است.

لازم به تذکر است در مورد معاینه های کامل تر بیماران زن بایستی این عمل حتماً در حضور پرستار یا منشی زن انجام شود و این امر در موارد بیهوشی عمومی و اتاق عمل جراحی کاملاً ضروری است و همچنین اگر رضایت نامه برای انجام مسایل مهمتری چون عمل جراحی گرفته می شود لازم است شهودی نیز، مانند پرستاران یا یکی از پزشکان بخش جهت جلوگیری از مسایل بعدی به عنوان شخص سوم و بیطرف، ذیل رضایت نامه را امضا کنند و حتماً تا مدت ها این نوع رضایت نامه در آرشیو مطب به دقت نگهداری شود.

یادآوری می شود اجازه نامه (Blanket) هایی که برای پذیرش در بیمارستان از بیمار گرفته می شود و دارای یک سری توضیحات کلی است به جای رضایت نامه کافی نمی باشد.

انواع رضایت نامه های مکتوب عبارتند از:

الف- رضایت نامه بیماران عادی و بزرگسال (عاقل و

بالغ):

رضایت دهندگان باشد ولی در هر حال رضایت والدین یا سرپرست یا قیم قانونی فرد ضروری خواهد بود.

ه- رضایت نامه در افراد حادثه دیده و اورژانسی و

نیازمند به فوریت های پزشکی:

بیمارانی که حادثه ای خاص یا اورژانسی برایشان به وجود می آید، مانند تصادف، آتش سوزی، مسمومیت ها، استفاده کنندگان از داروهای آرام بخش به منظور خودکشی یا اعتیاد، در حالت کما رفتن به دلیل سقوط از بلندی یا به علت داشتن بیماری های صعب العلاج مانند هموفیلی ها و... که دستورالعمل خاص در جیب آنها برای انجام مراحل درمانی پیدا نشود و کلاً هر نوع بیماری که شرایط اضطراری برایش پیش آمده و نیاز به مراقبت های ویژه پزشکی پیدا می کند برای اخذ رضایت نامه بایستی در مرحله اول والدین فرد، سرپرست و یا مسئول مدرسه یا کارگاه و... حاضر باشند تا فرم رضایت نامه را پر کنند و در صورتی که افراد مزبور نباشند و خود فرد نیز هوشیاری لازم را نداشته باشد پزشک فقط به دلیل حفظ زندگی یا سلامتی و حیات بیمار و جلوگیری از مرگ احتمالی و یا آسیب جدی بعدی در صورت عدم درمان به موقع و با عنایت به اینکه برای درمان باید ملاحظات بالینی و اورژانسی بیمار را در نظر داشت نه ملاحظات قانونی را، اقدام به درمان اولیه بیمار جهت حفظ حیات کند. این امر در ماده ۶۰ قانون مدنی اخیر الذکر مورد توجه قرار گرفته است.

برای جلوگیری از هرگونه مسایل بعدی نیز لازم است پزشک معالج مشکلات بیمار و حالت اورژانسی بودن آن را در کنار برگ رضایت نامه بیمار قید کند و بهتر است پزشک دیگری که در بخش فوریت های پزشکی حضور دارد نیز با توجه به شرایط بیمار، «لزوم اقدام سریع به امر درمانی جهت حفظ حیات بیمار و جلوگیری از آسیب های احتمالی بعدی» را در همان رضایت نامه و پرونده بیمار ذکر کند. بدیهی است مراحل کامل تر درمان در صورت هوشیار شدن بیمار از خود وی و همچنین بارسیدن بستگانش، و اخذ رضایت نامه بر طبق روال موارد قبل انجام خواهد شد. در این مورد به بخشی از آیین نامه اجرایی قانون مجازات خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی مصوب سال ۱۳۶۴/۱۰/۵ اشاره می شود:

ماده ۱- فوریت های پزشکی به مواردی از اعمال پزشکی اطلاق می شود که بایستی بیماران را سریعاً مورد رسیدگی و درمان قرار داد و چنانچه اقدام فوری به عمل نیاید باعث خطرات جانی، نقص

عضو، یا عوارض صعب العلاج و یا غیر قابل جبران خواهد بود. ماده ۲- از نظر این آیین نامه، فوریت های پزشکی (اورژانس) شامل موارد زیر می شود:

۱- مسمومیت ها ۲- سوختگی ها ۳- زایمان ۴- صدمات ناشی از حوادث و سوانح و وسایط نقلیه ۵- سگته های قلبی و مغزی ۶- خونریزی ها و شوک ها ۷- اغما ۸- اختلالات تنفسی شدید و خفگی ها ۹- تشنجات ۱۰- بیماری های عفونی خطرناک مانند مننژیت ها ۱۱- بیماریهای نوزادانی که نیاز به تعویض خون دارند ۱۲- سایر موارد که در شمول تعریف ماده ۱ قرار می گیرد. ماده ۳- بیمار مشمول این آیین نامه شخصی است که طبق تعریف فوریت های پزشکی (اورژانس) احتیاج به کمک فوری دارد.

ماده ۴- کلیه بیمارستانها، اعم از دولتی و غیردولتی در تمام اوقات شبانه روز و نیز در مانگاه ها و سایر موسسات درمانی در ساعات فعالیت طبق پروانه تاسیسی که از وزارت بهداشتی سابق دریافت داشته اند، مکلف به پذیرش بیمارانی که مشمول فوریت های پزشکی هستند، می باشند.

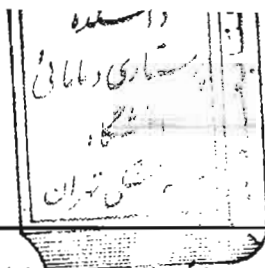
در ۴ مورد اخیر از انواع رضایت نامه ها (غیر از مورد اول) در هر حال اصولاً استقلال و آزادی های شخصی برای بیمار کمتر از مورد اول نبوده و دارای اهمیت می باشد و در هر حال می بایستی خود فرد بیمار نیز رضایت از امر درمان داشته و در زمان آرامش ایجاد شده، امر مذکور به ایشان تفهیم و در رضایت نامه درج گردد.

امتناع بیمار یا والدین و یا سرپرست بیمار از امضای

رضایت نامه:

در مواردی مشاهده می شود که فردی نیاز به درمان دارد ولی بنا به دلایلی (چه منطقی و یا غیر منطقی) خود بیمار یا اطرافیان وی از دادن رضایت نامه به عناوین مختلف طفره رفته و از امضای آن امتناع می کنند. و چه بسا در صورت عدم درمان به موقع، احتمال آسیب جدی و دائمی و یا حتی خطر مرگ زودرس بیمار را در پی داشته باشد. در این صورت چندین حالت به وجود می آید:

۱- اگر بیمار مربوط به موارد (الف) یعنی بزرگسال، عاقل و بالغ باشد در این حال با توجه به اینکه در یک اجتماع آزاد طرق زندگی و حتی مرگ افراد به خود فرد بستگی دارد و قانون نمی تواند به زور وی را وادار به درمان کند تا آزادی وی زیر سوال نرود، پس در این صورت با مسئولیت شخصی مرکز درمانی را ترک می کند. حتی در کشورهایی مانند اتریش، آلمان، پرتغال، اجبار به درمان

مثلاً در اثر دستور مقامات ذیصلاح می باشد بلامانع خواهد بود. البته همان گونه که کراراً توضیح داده شد، بایستی این موارد حتماً زیر نظر مقامات و با امضای شهرد و پزشک دیگر باشد زیرا در غیر این صورت نگهداشتن بیمار در مرکز درمانی و اقدام به درمان آن، نوعی توقیف غیر قانونی بیمار و حبس، تجاوز به حقوق یک شهروند تلقی شده و در اثر شکایت شاکی، قابل پیگرد می باشد.

ترک و یا ترخیص بیمار از مرکز درمانی، بیمارستان یا

مطب:

مشکل در ترک و یا ترخیص از مرکز درمانی یکی از مسایل بسیار شایعی است که در بیمارستان ها، مراکز درمانی و مطب ها اتفاق می افتد بطوریکه اگر بعداً بیمار دچار آسیب جدی تر شده و یا در اثر عوارض آن بیماری فوت کند، به این دلیل بیمار یا بستگان وی از پزشک معالج به دلیل کوتاهی در درمان و یا به دلیل عدم بستری و معرفی به مراکز درمانی مجهز تر شکایت می کنند.

همان گونه که گفته شد آزادی های فردی ایجاب می کند که با اخذ رضایت نامه بیمار را مورد مداوا قرار داد. حال در صورتی که شخص نخواهد مراحل درمانی او پیگیری شود، می تواند با رضایت خود مرکز درمانی را ترک کند. اما لازم است در این موارد و قبل از ترک مرکز درمانی با توضیح عوارض احتمالی در صورت عدم درمان کامل، رضایت نامه ترخیص از بیمار اخذ شود.

لازم است برای جلوگیری از عوارض احتمالی این چنینی در مراکز درمانی دو نوع فرم رضایت نامه، اولی برای درمان و دومی برای ترخیص وجود داشته باشد تا با امضای فرم اول که در حین شروع درمان انجام می شود اجازه اقدام به هر نوع امر درمانی صادر شود و با امضای فرم دوم که حین ترک مرکز درمانی صورت می گیرد، چنان چه مشکل خاصی در عدم بهبودی کامل به وجود آید توضیحات قبلی پزشک از دلایل اقامت یا عواقب و عوارض احتمالی ترک زود هنگام مرکز درمانی و دادن هشدارهای لازم به بیمار یا اطرافیان وی در برگ رضایت نامه دقیقاً یادداشت شده باشد که با وجود اطلاع از مسایل یاد شده اقدام به ترک مرکز درمانی شده است، و در این صورت پرونده بیمار کامل خواهد بود.

دوباره یادآور می شود بایستی علاوه بر امضای بیمار، توضیحات اولیه نیز در ذیل امضای رضایت نامه ترخیص یا ترک مرکز توسط بیمار داده شود که دلیل عدم پذیرش درمان از سوی وی چه بوده و به صورتی شفاف و روشن ذکر گردد و در رضایت

بیمار فی نفسه جرم کیفری محسوب می شود (هرچند به نظر می رسد تا این حد حق و آزادی مطلق به اشخاص قایل شدن جای بحث داشته باشد، زیرا تکلیف پزشک تا حدی بر اساس وجدان کاری و اخلاقی تا حدی توسط قانون مشخص می شود و مطمئناً مراجع قانونی نیز در صورت به وجود آمدن مشکل و شکایت به این مطلب توجه داشته و حمایت لازم را خواهند داشت).

در ۴ مورد بعد بایستی در وهله اول از والدین و یا سرپرست بیمار. اگر خود بیمار حاضر به دادن رضایت نامه نیست و یا از نظر فکری این توانایی را ندارد. رضایت نامه اخذ شود، اما در هر کدام از ۵ مورد مذکور در صورتی که هیچ کدام رضایت نامه ندهند. دو حالت ذیل به وجود می آید:

الف. احتمال آسیب به خود بیمار

چنانچه گفته شد اگر شخص با هوشیاری کامل درمان را نپذیرد حتی اگر عواقب مرگباری نیز برای وی به دنبال داشته باشد نمی توان فرد را مجبور به پذیرش مراحل درمان کرد. ولی در هر حال این موضوع بایستی در برگ رضایت نامه ذکر شود و شاهدان نیز آن را امضا کنند و در صورت لزوم می توان موضوع را به مقامات ذیصلاح اطلاع داد.

ب. احتمال آسیب به دیگران:

در مواردی مشاهده می شود که بیمار دارای مشکلاتی خاص بوده و احتمال دارد به دلیل عدم درمان به موقع، بیماری به اشخاص دیگر سرایت پیدا کند و بیماری مسری باشد، یا احتمال خطر به جنین مثلاً در اثر کم خونی، عدم واکسیناسیون و ... وجود داشته باشد.

در این حالت باید موضوع را به ارگان های ذیصلاح از جمله پلیس و دادگاه اطلاع داد، تا احیاناً در صورت لزوم آنها بیمار را موظف و مجبور به قبول مراحل درمانی کنند. در این موارد قانون که حافظ منافع ملی و سلامت عمومی جامعه می باشد، پزشکان را مکلف نموده تا اقدامات درمانی و پیشگیرانه را در مورد بیماری های واگیر و خطرناک نسبت به افراد جامعه اعم از افراد عادی، متهمان، محکومان، زندانیان، نیروهای نظامی و انتظامی و ... انجام دهند و در این موارد اذن قانون، حاکم بر اذن بیمار خواهد بود.

پس در حالت فوق نیز همانند موارد اورژانسی درمان بیمار مستلزم نوشتن موارد فوق الذکر و دلایل اقدام به امر درمانی که

شدن دلیل و علت مرگ نیاز به گرفتن رضایت نامه وجود دارد، اما اگر علت مرگ مشکوک تشخیص داده شد و احتمال ارتباط داشتن اعضای خانواده در مرگ شخص مطرح باشد در این صورت نیاز به اخذ رضایت نامه نمی باشد و دستور کتبی پزشکی قانونی، دادگاه، نیروی انتظامی یا پلیس کفایت می کند بطوریکه نظر این مراجع مقدم بر نظر بستگان متوفی خواهد بود. ۲. رضایت نامه برای موارد آموزشی و پژوهشی.

نتیجه گیری:

مطالبی که در این مقاله مورد بحث قرار گرفت هر چند ممکن است کمتر حادث شوند ولی در هر حال لازم است هر احتیاطی را برای اجتناب از آن به عمل آورد، و غرض از بیان این موارد آن است که پزشکان محترم علاوه بر داشتن آگاهی در زمینه های مختلف علمی رشته تخصصی خود که نیاز مبرم بوده و بایستی در روزآمد کردن این اطلاعات از هیچ کوششی دریغ نکنند، حتی المقدور بعد از انجام خدمت به بیماران محترم از تبعات قانونی اقدامات معموله نیز مطلع باشند تا در صورت نیاز در مقام دفاع از عمل صحیح خود بر آیند.

مطمین ترین راه برای اجتناب از خطار رعایت رابطه دوستانه با بیماران و گوش دادن کامل به حرفها و بررسی مشکلات آنان با ذکر دلیل و توضیح دادن نوع و نحوه درمان و خطرات مهم احتمالی و احياناً احتمال عدم موفقیت درمان در مواردی و کلاً رعایت معیارهای بالینی و اخلاقی در حد اعلاى آن در حین کار و ارائه خدمات بهتر به بیماران است. چنانچه گفته شد آموزش مداوم و اطلاع از جدیدترین پیشرفتهای علمی روز و به روز کردن اندوخته های علمی همواره بسیاری از گرفتاریهای شغلی را از بین خواهد برد.

ادامه دارد ...

نامه نیز خطرات احتمالی عدم درمان به موقع به صورتی مشخص درج شود تا مورد توجه و جلب نظر نماید و در هر حال بایستی پس از برقراری ارتباط مناسب با حالت و روحیه بیمار، وی را از ماهیت و اثرات درمان پیشنهادی به صورت کامل آگاه نمود و در صورتی که بیمار را خطری تهدید می کند و یا حضور فرد بعد از ترخیص در داخل اجتماع دارای عواقب و خطراتی برای افراد عادی اجتماع می باشد این امر بایستی حتماً به مراجع ذیصلاح اعم از پلیس و دادگاه بمنظور استحضار و درخواست کمک اطلاع داده شود.

رضایت نامه برای مقاصد خاص:

۱- رضایت نامه برای موارد پزشکی قانونی و

کالبدشکافی:

هر نوع معیانی که با تقاضای شخص سوم (حقیقی یا حقوقی) صورت می گیرد و ممکن است به زیان بیمار باشد یا نباشد بایستی در این موارد نیز از بیمار یا شخص ذیصلاح دیگر رضایت نامه اخذ شود. البته اصولاً اینگونه معیانات توسط پزشکان طرف قرارداد انجام می شود اما در موارد اورژانس ممکن است اینگونه معاینه از هر پزشکی خواسته شود.

با توجه به اینکه در جهان امروزی کالبدشکافی یک روال معمول برای بررسی علل مرگ و میر در مراکز درمانی می باشد لذا هر نوع تعرض به جسد و حتی تغییر وضعیت آن از یک محل به محل دیگر (حتی از محل وقوع حادثه تا بیمارستان)، تدفین... اگر با اطلاع و رضایت اطرافیان یا ولی یا سرپرست متوفی و یا کسب مجوز از مقامات و مراجع قانونی و ذیصلاح از جمله پزشکی قانونی، پلیس و دادگاه نباشد، غیر قانونی محسوب و در صورت شکایت شاکی قابل پیگرد می باشد.

همانگونه که ذکر شد برای امر کالبدشکافی و یا برای مشخص

منابع:

- ۱- اسلامی تبار، شهیار، مجموعه کامل قوانین و آئین نامه های کیفری امور پزشکی، ... انتشارات سمیا، چاپ دوم، ۱۳۷۸.
- ۲- اسلامی تبار، شهیار. قصاص و دیات، انتشارات نگوش روز، چاپ اول، ۱۳۸۰.

- ۳- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. فومینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ دوم، ۴۱۳۶۷
- ۴- دادگستری جمهوری اسلامی ایران. قانون مجازات اسلامی، ضمیمه روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران